

Međunarodni sud za krivično
gonjenje osoba odgovornih za
teška kršenja međunarodnog
humanitarnog prava počinjena
na teritoriji bivše Jugoslavije
od 1991. godine

Predmet br.: IT-95-5/18-T
Datum: 14. juli 2011.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija O-Gon Kwon, predsjedavajući
sudija Howard Morrison
sudija Melville Baird
sudija Flavia Lattanzi, rezervni sudija

Sekretar: g. John Hocking

Odluka od: 14. jula 2011.

TUŽILAC

protiv

RADOVANA KARADŽIĆA

JAVNO

**ODLUKA PO ZAHTJEVU OPTUŽENOG DA SE MIROSLAVU TUĐMANU
IZDA NALOG SUBPOENA RADI OBAVLJANJA RAZGOVORA**

Tužilaštvo

g. Alan Tieger
gđa Hildegard Uertz-Retzlaff

Vlada Hrvatske

posredstvom Ambasade Republike
Hrvatske u Nizozemskoj

Branilac Miroslava Tuđmana

g. Luka Mišetić

Optuženi

g. Radovan Karadžić

Branilac u pripravnosti

g. Richard Harvey

OVO PRETRESNO VIJEĆE Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (dalje u tekstu: Međunarodni sud) rješava po Zahtjevu za nalog *subpoena* radi obavljanja razgovora s Miroslavom Tuđmanom, podnijetom 6. septembra 2010. godine (dalje u tekstu: Zahtjev), i ovim donosi odluku po njemu.

I. Kontekst i podnesci

1. Optuženi u Zahtjevu od Vijeća traži da se, na osnovu pravila 54 Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pravilnik), Miroslavu Tuđmanu, bivšem ravnatelju Hrvatske izvještajne službe (dalje u tekstu: HIS), izda nalog *subpoena*, kojim bi Tuđman bio obavezan da obavi razgovor s jednim od pravnih savjetnika optuženog.¹

2. Kontekst u kom je ovaj Zahtjev podniet složen je i proističe iz Zahtjeva za izdavanje obavezujućeg naloga: Republika Hrvatska (dalje u tekstu: Zahtjev za izdavanje obavezujućeg naloga), koji je optuženi podnio 11. septembra 2009. godine, a po kojem ovo Vijeće još nije donijelo odluku. Optuženi u Zahtjevu za izdavanje obavezujućeg naloga traži da mu Republika Hrvatska (dalje u tekstu: Hrvatska) stavi na raspolaganje dokumente koji se, između ostalog, odnose i na navodno krijumčarenje oružja najprije u Tuzlu, a potom dalje u Srebrenicu tokom februara i marta 1995. godine, zatim dokumente koji se odnose na korištenje pripadnika Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: UN) kao posrednika za doturanje oružja Muslimanima u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: BiH), kao i dokumente koji se u uopštenom smislu odnose na krijumčarenje oružja za Armiju BiH (dalje u tekstu: ABiH) u periodu od 1992. do 1995. godine.² Pošto je locirala, a potom i dostavila niz pronađenih dokumenata, Hrvatska je 19. avgusta 2010. godine obavijestila optuženog i Vijeće da nije uspjela pronaći preostale dokumente, uključujući i one koji se odnose na navode o krijumčarenju oružja i o korištenju pripadnika UN-a za krijumčarenje oružja.³

¹ Zahtjev, par. 1.

² Zahtjev za izdavanje obavezujućeg naloga, par. 1.

³ Povjerljivi dopis Republike Hrvatske, datiran na 9. avgust, ali zaveden 19. avgusta 2010. godine. V. takođe Zahtjev, par. 7.

3. Dana 2. juna 2009. godine, prije nego što je podnio Zahtjev za izdavanje obavezujućeg naloga, optuženi je Hrvatskoj uputio pismo u kojem je zatražio da mu se dostave dokumenti koji se odnose na navodne isporuke oružja Hrvatskoj iz Irana u periodu od maja 1994. do septembra 1995. godine, od čega je "[v]elika količina" "završila je u takozvanim 'zaštićenim zonama' Srebrenice i Žepe", navodi se u Zahtjevu za izdavanje obavezujućeg naloga, u kom optuženi traži i da se o tim isporukama obavi razgovor s Miroslavom Tuđmanom.⁴ Hrvatska je na njegovo pismo odgovorila 22. jula 2009. godine, izjavila da ne da ne posjeduje tražene dokumente i da je, "u vezi sa željom [optuženog] da se organizuje razgovor sa g. Miroslavom Tuđmanom, praksa da takve razgovore organizuju timovi odbrane, a ne Vlada Hrvatske".⁵ Potom je pravni savjetnik optuženog privatno uspostavio kontakt s Miroslavom Tuđmanom, ali je ovaj, poslije poduže prepiske, odbio da se stavi na raspolaganje za razgovor.⁶ Zato je optuženi podnio ovaj Zahtjev, u kom je zatražio da se izda nalog *subpoena*, u kom će se precizirati vrijeme i mjesto na kom Tuđman treba da se pojavi na razgovoru.⁷

4. Optuženi u Zahtjevu tvrdi da je Miroslav Tuđman, pošto je svojevremeno bio ravnatelj HIS-a, "u posebno dobrom položaju da dâ informacije o eventualnom postojanju dokumenata o sporazumu s Iranom o isporuci oružja bosanskim Muslimanima, o prešutnom pristanku Sjedinjenih Američkih Država i drugih država članica Ujedinjenih nacija, o otvaranju morskih odnosno vazdušnih puteva koji su bili pod blokadom, o korištenju humanitarnih konvoja za krijumčarenje oružja u [BiH] i o prirodi i količini oružja koje je prokrijumčareno u [BiH] tokom 1994–95. godine".⁸ Kako optuženi tvrdi, informacije koje bi se dobile tokom tog razgovora mogle bi se koristiti na dva načina: tako da se Vlada Hrvatske usmjeri upravo na one dokumente koji se odnose na te događaje, kako se to i traži u Zahtjevu za izdavanje obavezujućeg naloga, i tako da ti dokumenti budu osnova za pismenu izjavu g. Tuđmana, koju bi optuženi potom mogao da predloži kao dokaz.⁹ Optuženi tvrdi da bi te informacije mogle bitno pomoći njegovoj

⁴ Zahtjev, par. 4–5.

⁵ Zahtjev, par. 5, Dodatak B.

⁶ Zahtjev, par. 8–9, dodaci C i D.

⁷ Zahtjev, par. 22–24.

⁸ Zahtjev, par. 15.

⁹ Zahtjev, par. 16.

tezi i da su nužne radi pravičnog presuđivanja po pitanjima o kojima se sudi.¹⁰ U tom smislu, optuženi napominje da je Vijeće već utvrdilo da su "dokumenti koji se odnose na naoružanje koje je stiglo do Srebrenice" i na "pitanje angažovanja osoblja UN u krijumčarenju oružja" relevantni za njegov predmet, kao i da se informacije koje se od Tuđmana traže "o načinu na koji je oružje krijumčareno u [BiH]" direktno odnose na to pitanje.¹¹

5. Dana 7. septembra 2010. godine tužilaštvo je e-mailom obavijestilo Vijeće i optuženog da ne namjerava odgovarati na Zahtjev. Dana 8. septembra 2010. godine Vijeće je Republiku Hrvatsku pozvalo da do 30. septembra 2010. godine odgovori na Zahtjev.¹² Hrvatska je svoj povjerljivi odgovor dostavila 30. septembra 2010. godine (dalje u tekstu: Prvi odgovor Hrvatske) i u njemu iznijela stav da razgovore te prirode odbrana organizuje samostalno, a ne putem nadležnih tijela Hrvatske.¹³ Međutim, Hrvatska je, pozivajući se na Odluku po Zahtjevu Republike Hrvatske za preispitivanje Odluke Raspravnog vijeća II od 18. srpnja 1997. godine, koju je Žalbena vijeće u predmetu *Blaškić* donijelo 29. oktobra 1997. godine (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Blaškić*), napomenula i da bi se za Miroslava Tuđmana, ukoliko bi on bio ispitivan "o stvarima vezanim za njegovo obavljanje funkcije bivšeg ravnatelja [HIS-a], dakle, [u svojstvu] bivšeg državnog dužnosnika, primjenjivali [...] drugačiji modaliteti".¹⁴

6. Dana 18. novembra 2010. godine predsjedavajući sudija ovog Vijeća uputio je Miroslavu Tuđmanu povjerljivo pismo (dalje u tekstu: Prvo pismo), u kojem ga je obavijestio o Zahtjevu, zamolio ga da ponovo razmotri svoj stav i da se dobrovoljno stavi na raspolaganje za razgovor, ili da, u protivnom, pismenim putem obavijesti Vijeće o svojoj odluci da to ne učini.¹⁵

7. Dana 2. decembra 2010. godine Tuđman je preko svog advokata dostavio povjerljivi Odgovor Miroslava Tuđmana na dopis Pretresnog vijeća od 18. novembra

¹⁰ Zahtjev, par. 21.

¹¹ Zahtjev, par. 17–19.

¹² Poziv Republici Hrvatskoj u vezi sa Zahtjevom za nalog *subpoena* Miroslavu Tuđmanu, 8. septembar 2010. godine.

¹³ Prvi odgovor Hrvatske, str. 2.

¹⁴ Prvi odgovor Hrvatske, str. 2–3.

¹⁵ V. Prvo pismo.

2010. godine (dalje u tekstu: Tuđmanov prvi odgovor). Tuđman tu napominje da optuženi traži razgovor s njim kako bi dobio obavještajne podatke koji su vlasništvo Hrvatske i tvrdi da mu Hrvatska nije dala odobrenje da te informacije saopšti optuženom. Tuđman podsjeća i na to da se Hrvatska poziva na Odluku u predmetu *Blaškić* kako bi istakla svoje ekskluzivno vlasništvo nad informacijama koje je Tuđman dobio u zvaničnom svojstvu ravnatelja HIS-a i naglašava da će se protiv njega, ukoliko bilo dobrovoljno, bilo na osnovu naloga *subpoena*, otkrije takve informacije, u Hrvatskoj povesti krivični postupak.¹⁶ Zato Tuđman navodi da neće odgovarati na pitanja optuženog koja se odnose na dužnosti koje je on imao kao ravnatelj HIS-a, osim ako Hrvatska ne donese zvaničnu odluku kojom će mu dozvoliti da objelodanjuje državne tajne.¹⁷

8. Osim toga, Tuđman tvrdi da optuženi nije ispunio uslove za izdavanje naloga *subpoena* prema članu 54 Pravilnika, pošto izdavanje takvog naloga još uvijek nije "potrebno" i pošto takav nalog treba izdati tek kad optuženi obezbjedi odluku Hrvatske kojom će Tuđman biti oslobođen obaveze da čuva državne tajne i tek kad riješi pitanja oko ekskluzivnog vlasništva nad informacijama koja bi Hrvatska mogla pokrenuti na osnovu pravila 54*bis* i 70.¹⁸ Tuđman smatra i da bi bivši službenici obavještajnih službi morali biti zaštićeni od "eventualne zloupotrebe procesa", do koje bi moglo doći zbog presedana koji optuženi traži, pa da bi Veće stoga strogo moralo da insistira na uslovu da strana koja podnosi zahtjev mora dokazati da informacije koje traži od službenika obavještajne službe ne može da dobije na drugi način.¹⁹ Tuđman takođe dodaje da službenici obavještajnih službi zapravo imaju imunitet u odnosu na naloge *subpoena* ili obavezujuće naloge iz prakse Međunarodnog suda, uprkos odluci koju je Žalbena vijeće donijelo u predmetu *Krstić*, pošto se ona odnosi samo na posebnu vrstu službenika koja je bila relevantna za taj predmet.²⁰ Konačno, Tuđman tvrdi da bi za njega najpraktičnije bilo da odgovore na pitanja koja je optuženi postavio dostavi Hrvatskoj. Tako bi sam Tuđman mogao da govori slobodno i bez straha od krivičnog gonjenja, a Hrvatska bi mogla da analizira njegove odgovore i eventualno iznese prigovore na osnovu pravila 54*bis* ili

¹⁶ Tuđmanov prvi odgovor, par. 3–8.

¹⁷ Tuđmanov prvi odgovor, par. 9.

¹⁸ Tuđmanov prvi odgovor, par. 10–11.

¹⁹ Tuđmanov prvi odgovor, par. 12–13.

²⁰ Tuđmanov prvi odgovor, par. 14–16.

pravila 70.²¹ Tako, opet, ne bi bilo ni potrebe da se izdaje nalog *subpoena*, pošto bi optuženi informacije koje traži dobio na drugi način.²² Međutim, ukoliko Vijeće procijeni da je neophodno da izda nalog *subpoena*, Tuđman traži od Vijeća da svim zainteresovanim stranama dozvoli da Vijeću dostave argumente i pravne izvore u vezi s pitanjem da li službenici obavještajnih službi uživaju imunitet u odnosu na naloge *subpoena* koje izda Međunarodni sud.²³

9. Dana 7. decembra, pošto je dobio odgovarajuće odobrenje,²⁴ optuženi je, na povjerljivom osnovu, dostavio Repliku na podnesak Miroslava Tuđmana (dalje u tekstu: Prva replika Tuđmanu) i u njoj zamolio Vijeće da pozove Hrvatsku da odgovori na pitanje da li će ovlastiti Miroslava Tuđmana da objelodani državne tajne o gorenavedenim pitanjima.²⁵ Optuženi takođe tvrdi da on sam nema primjedbi ni na to da razgovoru prisustvuju i predstavnici Hrvatske, ni na pozivanje na pravilo 54*bis* kako se osjetljive informacije ne bi objelodanile javnosti,²⁶ ali da ne vidi korist od toga da razgovor vode predstavnici hrvatske vlade, pošto informacije koje on traži ne bi samo dovele do lociranja relevantnih dokumenata, nego i do usmenog svjedočenja u fazi predmeta u kojoj odbrana izvodi dokaze.²⁷

10. Vijeće je taj poziv uputilo 15. decembra 2010. godine na povjerljivoj osnovi i zatražilo od Hrvatske da odgovori do 7. januara 2011. godine.²⁸ Hrvatska je odgovor dostavila 11. januara 2011. godine na povjerljivoj osnovi (dalje u tekstu: Drugi odgovor Hrvatske) i u njemu navela da bivši dužnosnik, ukoliko "odluči svjedočiti pred [Međunarodnim sudom] i pri tome ga se ispituje na okolnosti obavljanje njegove funkcije, odnosno ukoliko bi se Miroslava Tuđmana ispitivalo o stvarima vezanim za obavljanje funkcije bivšeg ravnatelja [HIS-a], [Hrvatska] je spremna osloboditi navedenog svjedoka dužnosti čuvanja službene tajne [...], ali je onda potrebno postupiti

²¹ Tuđmanov prvi odgovor, par. 17–20, 22.

²² Tuđmanov prvi odgovor, par. 21.

²³ Tuđmanov prvi odgovor, par. 23.

²⁴ Pretres, T. 9370 (7. decembar 2010. godine) (djelimično zatvorena sjednica).

²⁵ Prva replika Tuđmanu, par. 4, 9.

²⁶ Prva replika Tuđmanu, par. 5. Vijeće napominje da su u Replici dva paragrafa označena brojem 5, ali da je ovaj citat preuzet iz prvog.

²⁷ Prva replika Tuđmanu, par. 6–8.

²⁸ Drugi poziv Republici Hrvatskoj u vezi sa zahtjevom za nalog *subpoena* Miroslavu Tuđmanu, 15. decembar 2010. godine (dalje u tekstu: Drugi poziv).

sukladno pravilima 54bis i 70 [Pravilnika] s ciljem zaštite interesa nacionalne sigurnosti".²⁹ Hrvatska napominje i da će Tuđmanu staviti na raspolaganje eksperta koji će mu pomoći "ukoliko se ukaže potreba za dodatnim konzultacijama ili pitanjima".³⁰

11. Dana 25. januara 2010. godine Vijeće je na djelimično zatvorenoj sjednici usmenim putem uputilo optuženog da uspostavi direktan kontakt i s Miroslavom Tuđmanom i s predstavnicima Hrvatske i utvrdi da li se, s obzirom na Drugi odgovor Hrvatske, može postići ikakav dogovor.³¹ Pošto je to učinio, optuženi je 28. februara 2011. godine na povjerljivoj osnovi dostavio Zahtjev da se Vladi Hrvatske uputi poziv: Razgovor s Miroslavom Tuđmanom (dalje u tekstu: Zahtjev za poziv), u kom je objasnio da se obratio Tuđmanovom advokatu, ali da mu je ovaj rekao da Tuđman i dalje ne pristaje na razgovor sve dok od Hrvatske ne dobije pismeno odobrenje da otkriva državne tajne.³² Potom je optuženi Ambasadi Hrvatske u Haagu uputio dva pisma, u kojima je pitao da li je Hrvatska spremna dati takvo pismeno odobrenje, ali nije dobio odgovor.³³ Stoga je optuženi podnio Zahtjev za poziv i zatražio da Vijeće Hrvatskoj uputi poziv u kojem će zatražiti komentar na pitanje da li je voljna da donese zvaničnu odluku kojom će Tuđmana osloboditi obaveze čuvanja državnih tajni.³⁴ Vijeće je taj zahtjev odobrilo 3. marta 2011. godine.³⁵

12. Dana 9. marta 2011. godine Hrvatska je, na povjerljivoj osnovi, dostavila odgovor (dalje u tekstu: Treći odgovor Hrvatske) i u njemu navela da Miroslav Tuđman, ukoliko je "voljan da svjedoči u predmetu [optuženog], treba lično da zatraži da bude oslobođen obaveze čuvanja tajne", a u kom slučaju će Hrvatska to odobriti.³⁶ Rezultat tog podneska je bio da je optuženi 10. marta 2011. godine na povjerljivoj osnovi podnio Dopunski zahtjev za razgovor s Miroslavom Tuđmanom (dalje u tekstu: Dopunski zahtjev), u kom tvrdi da se ne može očekivati da će Tuđman sam podnijeti takav zahtjev ako se "razgovor

²⁹ Drugi odgovor Hrvatske, str. 2.

³⁰ Drugi odgovor Hrvatske, str. 2–3.

³¹ Pretres, T. 10739–10740 (25. januar 2011. godine) (djelimično zatvorena sjednica).

³² Zahtjev za poziv, par. 11.

³³ Zahtjev za poziv, par. 11–12.

³⁴ Zahtjev za poziv, par. 13.

³⁵ Poziv Republici Hrvatskoj u vezi sa Zahtjevom za obavljanje razgovora s Miroslavom Tuđmanom, 3. mart 2011. godine (dalje u tekstu: Treći poziv).

³⁶ Treći odgovor Hrvatske, str. 3.

vodi na zahtjev Međunarodnog suda" i traži od Međunarodnog suda da uputi Hrvatsku da donese odluku kojom će Tuđmana osloboditi obaveze čuvanja tajne kako bi on mogao da se dobrovoljno stavi na raspolaganje za razgovor.³⁷

13. Vijeće je odlučilo da ne izdaje takav nalog već da predsjedavajući sudija Miroslavu Tuđmanu uputi još jedno povjerljivo pismo kako bi se cijelo pitanje i dalje rješavalo na dobrovoljnoj osnovi. Predsjedavajući sudija je pismo uputio 18. marta 2011. godine (dalje u tekstu: Drugo pismo) i u njemu pozvao Tuđmana da zatraži odobrenje da bude oslobođen obaveze čuvanja državnih tajni s obzirom na to da je Hrvatska spremna da mu to odobri i da je on sam izrazio spremnost da dođe na razgovor čim mu se takvo odobrenje izda.³⁸ Međutim, Tuđman je 24. marta 2011. godine dostavio Odgovor g. Miroslava Tuđmana na dopis Pretresnog vijeća od 18. marta 2011. godine (dalje u tekstu: Tuđmanov drugi odgovor) i u njemu naveo da "nije voljan da s optuženim sarađuje na dobrovoljnom osnovu", pošto "ne želi da dobrovoljno pomaže optuženom ili da ostavi utisak da mu dobrovoljno pomaže".³⁹ Tuđman navodi i da će, ukoliko bude obavezan da se pojavi na razgovoru, odbiti da odgovara na pitanja, pošto ima obavezu da čuva državne tajne, kao i da će se pozivati na "privilegiju 'imuniteta koju imaju službenici bezbjednosnih službi'", spomenutu i u Prvom odgovoru.⁴⁰ Međutim, Tuđman takođe navodi da će, ukoliko mu se izda nalog *subpoena*, koji će ga obavezati da se pojavi na razgovoru s predstavnikom optuženog, postupiti "u skladu sa svim eventualnim nalogima Međunarodnog suda".⁴¹

14. Po uputstvu Vijeća, optuženi je 11. aprila 2011. godine, na povjerljivoj osnovi, dostavio Repliku na Odgovor Miroslava Tuđmana (dalje u tekstu: Druga replika Tuđmanu), u kojoj se slaže sa stavom koji je Miroslav Tuđman iznio i tvrdi da Hrvatska ima obavezu da sarađuje s Međunarodnim sudom, te da Hrvatska treba da izda zvaničnu odluku kojom će Tuđmana osloboditi obaveze da čuva državne tajne.⁴² Zato optuženi traži od Vijeća da Hrvatskoj izda nalog kojim će od nje zatražiti da Tuđmana oslobodi

³⁷ Dopunski zahtjev, par. 2.

³⁸ V. Drugo pismo.

³⁹ Tuđmanov drugi odgovor, par. 2–3.

⁴⁰ Tuđmanov drugi odgovor, par. 4.

⁴¹ Tuđmanov drugi odgovor, par. 7.

⁴² Druga replika Tuđmanu, par. 2.

spomenute obaveze.⁴³ Optuženi takođe navodi da se protivi tome da Tuđman Hrvatskoj direktno dostavi informacije, pa da ih Hrvatska tek potom dostavi njemu, pošto bi to bilo komplikovano, vjerovatno bi zahtijevalo dodatnu prepisku i "dovelo bi do nezadovoljstva i sumnji u to da li su informacije potpune i vjerodostojne".⁴⁴

II. Mjerodavno pravo

15. Pravilom 54 Pravilnika predviđeno je da pretresno vijeće može izdati nalog *subpoena* ako je to "potrebn[o] za vršenje istrage ili pripremu i vođenje suđenja". Takvo ovlaštenje podrazumijeva i mogućnost da se od "potencijalnog svjedoka zahtijeva da se u određeno vrijeme pojavi na određenom mjestu kako bi odbrana s njime razgovarala u slučajevima kada je takvo pojavljivanje potrebno za pripremu ili vođenje suđenja".⁴⁵ Žalbeno vijeće izjavilo je da se pretresna vijeća u svojim procjenama moraju "usredsrediti ne samo na korisnost informacija za podnosioca zahtjeva nego i na njihovu sveukupnu neophodnost kako bi se obezbijedilo da se suđenje vodi na upućen i pravičan način".⁴⁶ Sa stanovišta pravila 54, nalog *subpoena* je "neophodan" ukoliko se pokaže legitimna forenzička svrha za dobijanje spornih informacija:

Strana koja [...] podnosi molbu za izdavanje takvog naloga ili *subpoene* morala bi pokazati razumnu osnovu za svoje vjerovanje da postoji velika vjerovatnost da joj potencijalni svjedok pruži informacije koje će joj bitno pomoći u izvođenju dokaza u vezi sa jasno definisanim pitanjima koja se odnose na predstojeće suđenje.⁴⁷

16. Da bi se ispunio uslov legitimne forenzičke svrhe, može se ukazati potreba da podnosilac zahtjeva predoči informacije o određenim faktorima kao što su položaj koji je potencijalni svjedok zauzimao u odnosu na događaje o kojima je riječ, odnose koji su eventualno postojali između svjedoka i optuženog, svaku mogućnost koju je svjedok

⁴³ Druga replika Tuđmanu, par. 3, 6.

⁴⁴ Druga replika Tuđmanu, par. 5.

⁴⁵ *Tužilac protiv Krstića*, predmet br. IT-98-33-A, Odluka po Molbi da se izdaju *subpoene*, 1. juli 2003. godine (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Krstić*), par. 10.

⁴⁶ *Tužilac protiv Halilovića*, predmet br. IT-01-48-AR73, Odluka u vezi s izdavanjem naloga *subpoena*, 21. jun 2004. godine (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Halilović*), par. 7. V. takođe *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, Odluka po Zahtevu dodeljenih branilaca da Tony Blair i Gerhard Schröder svedoče i da se s njima pre svedočenja obavi razgovor (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Milošević*), par. 41.

⁴⁷ Odluka u predmetu *Krstić*, par. 10; Odluka u predmetu *Halilović*, par. 6. V. takođe Odluka u predmetu *Milošević*, par. 38.

imao da posmatra ili da sazna za te događaje, te svaku izjavu koju je svjedok dao optužbi i drugim licima u vezi s tim događajima.⁴⁸

17. Čak i ako se pretresno vijeće uvjeri da je podnosilac zahtjeva pokazao legitimnu forenzičku svrhu, izdavanje naloga *subpoena* može biti neprikladno ako se tražena informacija može dobiti i drugim sredstvima.⁴⁹ Konačno, podnosilac zahtjeva mora da pokaže da je učinio razumne pokušaje da obezbijedi dobrovoljnu saradnju potencijalnog svjedoka, ali da u tome nije uspio.⁵⁰

18. Nalozi *subpoena* ne smiju se izdavati olako, pošto za sobom povlače primjenu prisilnih mjera i mogu dovesti do nametanja krivičnih sankcija.⁵¹ Zato je diskreciono ovlaštenje koje pretresno vijeće ima da izdaje naloge *subpoena* neophodno kako se to obavezujuće sredstvo ne bi zloupotrebjavalo ili koristilo u taktičke svrhe.⁵² U suštini, izdavanje naloga *subpoena* treba koristiti kao krajnje sredstvo.⁵³

III. Diskusija

A. Povjerljivost podnesaka

19. Kao što je već napomenuto, Zahtjev je podnjet na javnoj osnovi, isto kao i poziv koji je Vijeće uputilo Hrvatskoj da odgovori na njega. Potom je Hrvatska svoj Prvi odgovor dostavila na povjerljivoj osnovi. U želji da motiviše Miroslava Tuđmana da s optuženim sarađuje dobrovoljno, predsjedavajući sudija mu je Prvo pismo uputio kao

⁴⁸ Odluka u predmetu *Halilović*, par. 6; Odluka u predmetu *Krstić*, par. 11; Odluka u predmetu *Milošević*, par. 40.

⁴⁹ Odluka u predmetu *Halilović*, par. 7; Odluka u predmetu *Milošević*, par. 41.

⁵⁰ *Tužilac protiv Perišića*, predmet br. IT-04-81-T, Odluka po Zahtevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena ad testificandum*, 11. februar 2009. godine, par. 7; *Tužilac protiv Simbe*, predmet br. ICTR-01-76-T, Odluka po Zahtjevu odbrane da se svjedoku SHB izda nalog *subpoena*, 7. februar 2005. godine, par. 3.

⁵¹ Odluka u predmetu *Halilović*, par. 6; *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet br. IT-99-36-AR73.9, Odluka po interlokutornoj žalbi, 11. decembar 2002. godine, par. 31.

⁵² Odluka u predmetu *Halilović*, par. 6, 10.

⁵³ *V. Tužilac protiv Martića*, predmet br. IT-95-11-PT, Odluka po Dodatnom podnesku tužilaštva u vezi sa Zahtevom tužilaštva od 3. juna 2005. za izdavanje naloga *subpoena*, *ex parte* i poverljivo, 16. septembar 2005. godine, par. 12: "takve mere [naloge *subpoena*] treba primenjivati oprezno i samo ako na raspolaganju ne stoje druge, manje nametljive mere, koje bi verovatno obezbedile efekat koji datom merom pokušava da se postigne."

povjerljivo. Potom su i svi ostali podnesci vezani za Zahtjev dostavljani na povjerljivoj osnovi.

20. Međutim, u međuvremenu je postalo jasno da Miroslav Tuđman nije voljan da surađuje s optuženim. Zato Vijeće smatra da se njegovim podnescima, kao i svim ostalim podnescima vezanim za Zahtjev, status može promijeniti u javni. Isto važi i za podneske Hrvatske, pošto se u njima ne nalaze nikakve povjerljive informacije, već se samo ponavlja stanovište Hrvatske u vezi sa zakazivanjem razgovora, što je optuženi ionako već iznio u javnom Podnesku.

21. S tim u skladu, Vijeće će naložiti da se svim podnescima vezanim za Zahtjev status promijeni u javni.⁵⁴ Isto tako će i rasprave koje su vezane za Zahtjev i koje su vođene u sudnici, na djelimično zatvorenim sjednicama, dobiti status javnih.⁵⁵

B. Nalog *subpoena* i Nalog Hrvatskoj

22. Optuženi se sa svojim pokušajima da navede Miroslava Tuđmana da s njim razgovara na dobrovoljnoj osnovi našao u pat-poziciji. S jedne strane, Tuđman jeste voljan da dođe na razgovor ako od Hrvatske dobije pismenu potvrdu da je oslobođen obaveze čuvanja državnih tajni, ali, s druge strane, nije voljan da takvo odobrenje zatraži lično. Istovremeno, Hrvatska tvrdi da je voljna da izda takvo odobrenje, ali traži da ga Tuđman lično zatraži. Tako, dakle, ni Hrvatska ni Tuđman nisu voljni da učine prvi korak kako bi se u ovom pitanju krenulo dalje. Zato optuženi tvrdi da Hrvatska ima obavezu da to učini, a da bi Veće, kako ne bi izdavalo nalog *subpoena*, Hrvatskoj trebalo da izda nalog u kom bi se pozvalo na obavezu Hrvatske da surađuje s Međunarodnim sudom i uputi Hrvatsku da izda odgovarajuće odobrenje.⁵⁶ Međutim, optuženi se ne poziva ni na kakvu sudsku praksu niti izričito navodi ijednu odredbu iz Pravilnika ili iz Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut) koja bi išla u prilog njegovom zahtjevu i opravdala da se u ovim konkretnim okolnostima Hrvatskoj izda takav nalog.

⁵⁴ Riječ je o sljedećim podnescima: Prvi odgovor Hrvatske, Prvo pismo, Tuđmanov prvi odgovor, Prva replika Tuđmanu, Drugi poziv, Drugi odgovor Hrvatske, Zahtjev za poziv, Treći poziv, Treći odgovor Hrvatske, Dopunski zahtjev, Drugo pismo, Tuđmanov drugi odgovor i Druga replika Tuđmanu.

⁵⁵ Te rasprave vodile su se 7. decembra 2010. godine, T. 9370, red 1 do 18, i 25. januara 2011. godine, T. 10739, red 10, do T. 10740, red 24. I transkript i audio-vizuelni zapis rasprave dobiće status javnih.

⁵⁶ Dopunski zahtjev, par. 2–4; Druga replika Tuđmanu, par. 2–3.

23. S obzirom na to da po zahtjevu optuženog da se izda nalog *subpoena* još nije riješeno, i imajući na umu da su i Hrvatska i Miroslav Tuđman, po svemu sudeći, voljni da sarađuju ako se ispune određeni uslovi, Vijeće smatra da nema potrebe da rješava po zahtjevu optuženog da se Hrvatskoj izda nalog. Umjesto toga, Vijeće smatra da je uputno da nastavi da rješava po Zahtjevu a da pri tom o ovom pitanju više ne saslušava argumente strana.

C. Uslovi za nalog *subpoena*

24. Kao što se vidi iz proceduralnog konteksta u kom je Zahtjev podnjet, i optuženi i Vijeće pokušali su da izdejtstvuju dobrovoljnu saradnju Miroslava Tuđmana. Međutim, poslije svih tih pokušaja Tuđman je izričito izrazio da nije voljan da na dobrovoljnoj osnovi sarađuje s optuženim, kao i da ne želi da se stekne utisak da je dobrovoljno pomagao optuženom.⁵⁷ S tim u skladu, Vijeće se uvjerilo da je optuženi učinio sve što je u njegovoj moći kako bi izdejtstovao dobrovoljnu saradnju Miroslava Tuđmana, ali da u tome nije uspio.

25. Drugi uslov koji optuženi mora da ispuni prije nego što se nalog *subpoena* može izdati jeste da pokaže da je to potrebno radi istrage ili za vođenje ovog postupka. U tom cilju optuženi mora da pokaže da za informacije koje traži postoji legitimna forenzička svrha, naime, da "postoji razumna osnova" za pretpostavku da postoji "velika vjerovatnost" da će "potencijalni svjedok" moći da pruži informacije koje će optuženom bitno pomoći u izvođenju dokaza, i to u vezi s jasno definisanim pitanjima relevantnim za njegov postupak. Kao što je već rečeno, optuženi od Miroslava Tuđmana želi da dobije informacije o "isporukama oružja u Hrvatsku za potrebe bosanskih Muslimana 1994–95. godine", a naročito o sporazumu s Iranom o isporuci oružja bosanskim Muslimanima, o prešutnom pristanku Sjedinjenih Država i drugih država članica Ujedinjenih nacija, o otvaranju morskih ili vazdušnih puteva koji su bili pod blokadom, o korištenju humanitarnih konvoja za krijumčarenje oružja u BiH i o prirodi i količini oružja koje je prokrijumčareno u Bosnu tokom 1994–95. godine.⁵⁸ Što se tiče relevantnosti tih pitanja za postupak protiv optuženog, Vijeće podsjeća na svoju Odluku po Zahtjevu optuženog

⁵⁷ Tuđmanov drugi odgovor, par. 2–3.

⁵⁸ Zahtjev, par. 2, 15.

za izdavanje obavezujućeg naloga na osnovu pravila 54bis (Savezna Republika Njemačka) (dalje u tekstu: Odluka u vezi s Njemačkom), koju je donijelo 19. maja 2010. godine i u kojoj je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da su "dokumenti koji se odnose na krijumčarenje oružja u Srebrenicu potrebni za utvrđivanje stanja svijesti optuženog u julu 1995. godine, kao i utvrđivanje opštih zahtjeva za zločine protiv čovječnosti u vezi sa krivičnim djelima u osnovi za koja se optuženi tereti da je odgovoran".⁵⁹ U toj istoj odluci Vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo i da pitanje da li su pripadnici UN-a, time što su bili umiješani u krijumčarenje oružja, aktivno učestvovali u neprijateljstvima može biti sporno pitanje u ovom predmetu, u zavisnosti od konkretnih obilježja krivičnog djela uzimanja talaca, na osnovu člana 3 Statuta, koja tek treba da budu utvrđena.⁶⁰ Konačno, Vijeće podsjeća da jedan od navoda protiv optuženog glasi da je konvojima s humanitarnom pomoći ograničavao prolaz do enklava u BiH, uključujući i Srebrenicu,⁶¹ dok se sam optuženi brani tvrdnjom da su bosanski Srbi imali valjane razloge za zabrinutost u vezi sa sadržajem tih konvoja.⁶² S tim u skladu, i u mjeri u kojoj će se razgovori optuženog s Tuđmanom odnositi na ta tri pitanja, Vijeće se, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,⁶³ uvjerilo da su ta pitanja jasno definisana i da su relevantna za predmet optuženog, kao i da bi informacije dobijene u vezi s njima optuženom bitno pomogle u izvođenju dokaza. U tom smislu, Vijeće napominje da se optuženi interesuje i za čitav niz drugih pitanja, poput navodnog sporazuma Irana i Hrvatske oko isporuke oružja Hrvatskoj i prešutne saglasnosti Sjedinjenih Država s

⁵⁹ Odluka u vezi s Njemačkom, par. 21–22.

⁶⁰ Odluka u vezi s Njemačkom, par. 25–27.

⁶¹ Treća izmijenjena optužnica, par. 9–14, 68–70, 74.

⁶² Zahtjev, par. 19.

⁶³ Što se tiče relevantnosti prva dva pitanja (naime, informacija koje se odnose na navodno krijumčarenje oružja u Srebrenicu i navoda o aktivnom učešću pripadnika UN-a u neprijateljstvima), sudija Kwon iznio je djelimično suprotno mišljenje, i to na istoj osnovi na kom je iznio i djelimično suprotno mišljenje u odnosu na Odluku u vezi s Njemačkom. V. Odluka u vezi s Njemačkom, djelimično suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 6–13. V. takođe Odluka po Zahtjevu optuženog za izdavanje naloga *subpoena* za razgovor: general Sead Delić i brigadir Refik Brđanović, 5. juli 2011., par. 13, fusnota 31. Što se tiče trećeg pitanja, sudija Kwon saglasan je sa zaključkom većine da su informacije vezane za navodno ograničavanje prolaza humanitarnim konvojima relevantne. Međutim, on potom iznosi suprotno mišljenje tvrdeći da optuženi nema osnova za pretpostavku da postoje dobri izgledi da će Tuđman moći da pruži takve informacije.

takvim aktivnostima. Vijeće podsjeća da je već konstatovalo da ta pitanja nisu relevantna za postupak koji se vodi protiv optuženog.⁶⁴

26. Dalje, što se tiče pitanja da li postoji "razumna osnova" za pretpostavku optuženog da postoji "velika vjerovatnost" da će Miroslav Tuđman moći da mu pruži relevantne informacije, Vijeće napominje da ja Tuđman u datom trenutku bio ravnatelj HIS-a. Može se pretpostaviti da je on, s obzirom na funkciju koju je imao, imao uvida u najrazličitije informacije, kako iz operativnih izvora sopstvene službe, tako i iz izvora stranih obavještajnih službi. Stoga Vijeće, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,⁶⁵ smatra da je optuženi uspio da pokaže da postoji razumna osnova za pretpostavku da postoji velika vjerovatnoća da će Miroslav Tuđman moći da mu pruži informacije u vezi s jasno definisanim pitanjima koja su u prethodnom paragrafu označena kao relevantna.

27. Što se tiče pitanja da li se Miroslav Tuđman može smatrati "potencijalnim svjedokom" u ovom predmetu, Vijeće podsjeća na to da optuženi traži razgovor kako sa ciljem da se Hrvatska usmjeri na određene dokumente tražene u Zahtjevu za izdavanje obavezujućeg naloga tako i sa ciljem da se informacije koje će Tuđman pružiti u vezi s gorepomenutim događajima iskoriste kao osnov za pismenu izjavu, koja bi potom bila predložena kao dokaz.⁶⁶ To nesumnjivo znači da optuženi Miroslava Tuđmana smatra potencijalnim svjedokom u ovom predmetu. Za ovo pitanje relevantna je i Tuđmanova tvrdnja da on, kao funkcioner obavještajne službe, uživa izvjesnu zaštitu u odnosu na naloge *subpoena*, to jest da uživa "funkcionalni imunitet" spomenut u Odluci u predmetu *Blaškić*.⁶⁷ U suštini, Tuđman tvrdi da Vijeće treba da primjeni rezon Žalbenog vijeća iz Odluke u predmetu *Blaškić*, gdje je konstatovano da su državni funkcioneri puki instrumenti države, da uživaju funkcionalni imunitet i da se za njih stoga ne mogu

⁶⁴ V. Odluka po Zahtjevu optuženog za izdavanje obavezujućeg naloga (Islamska Republika Iran), 9. juni 2010. godine, par. 20–21.

⁶⁵ Što se tiče prva dva pitanja, sudija Kwon ostaje pri neslaganju izloženom u fusnoti 63. Što se tiče trećeg pitanja, sudija Kwon slaže se s tim da su informacije o navodnim isporukama municije kamufliranim kao humanitarna pomoć relevantne, ali iznosi djelimično suprotno mišljenje zbog toga što optuženi nema razumnog osnova za pretpostavku da postoji velika vjerovatnost da će Miroslav Tuđman moći da mu pruži te informacije. Sudija Kwon smatra da optuženi tim zahtjevom samo "traž[i] dokaze naslijepo" i da polazi od toga da će Tuđman, već samim tim što je u dato vrijeme bio na položaju ravnatelja HIS-a, moći da mu pruži potrebne informacije.

⁶⁶ Zahtjev, par. 16.

⁶⁷ Tuđmanov prvi odgovor, par. 12–16.

izdavati nalozi *subpoena* kako bi oni otkrili informacije koje su dobili dok su vršili zvaničnu funkciju.⁶⁸ Međutim, u predmetu *Krstić* Žalbeno vijeće je 2003. godine većinom glasova razjasnilo da je taj rezon ograničen na zahtjeve za dostavljanje državnih dokumenata i potom donijelo odluku da strana koja želi da obavi razgovor s nekim državnim funkcionerom koji je potencijalni svjedok treba da podnese zahtjev za izdavanje naloga *subpoena* na osnovu pravila 54.⁶⁹ Žalbeno vijeće razjasnilo je i da se rezon primijenjen u Odluci u predmetu *Blaškić* odnosi na čuvare državnih dokumenata, ali da "nije prikladan za državnog funkcionera koji može svjedočiti o nečemu što je čuo i vidio (možda na neki drugi način, a ne iz državnog dokumenta)".⁷⁰ Žalbeno vijeće takođe je napomenulo da u Odluci u predmetu *Blaškić* nije reklo da funkcionalni imunitet obuhvata i imunitet od prisile da neki funkcioner svjedoči o onom što je vidio ili čuo dok je obavljao službene dužnosti.⁷¹ Iako jeste spomenulo pitanje da li takav imunitet ipak treba da važi kod nekih kategorija državnih funkcionera, Žalbeno vijeće je procijenilo da ne treba da se bavi njime,⁷² a iznijelo je i mišljenje, mada samo uzgred, da bi bilo krivo sugerisati da na međunarodnim sudovima postoji funkcionalni imunitet od krivičnog gonjenja.⁷³ S tim u skladu, Vijeće smatra da se za Miroslava Tuđmana može izdati nalog *subpoena* da se pravnom zastupniku optuženog stavi na raspolaganje za razgovor, pod uslovom da mu se tokom razgovora postavljaju pitanja o događajima koje je vidio ili za koje je čuo u vezi s gorenavedenim relevantnim pitanjima, pošto on tada postaje potencijalni svjedok u ovom predmetu, i to bez obzira na to što je dotične događaje mogao vidjeti ili za njih čuti dok je vršio zvaničnu funkciju ravnatelja HIS-a.

28. Stoga Vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je optuženi pokazao da postoji legitimna forenzička svrha da se informacije zatraže putem razgovora s Miroslavom Tuđmanom.

29. Što se tiče uslova da se tražene informacije ne mogu dobiti drugim sredstvima, Vijeće napominje da je optuženi dotične informacije pokušao da dobije putem Zahtjeva

⁶⁸ Odluka u predmetu *Blaškić*, par. 38.

⁶⁹ Odluka u predmetu *Krstić*, par. 22–23.

⁷⁰ Odluka u predmetu *Krstić*, par. 24.

⁷¹ Odluka u predmetu *Krstić*, par. 27.

⁷² Odluka u predmetu *Krstić*, par. 27.

⁷³ Odluka u predmetu *Krstić*, par. 26.

za izdavanje obavezujućeg naloga, ali da u tome uglavnom nije imao uspjeha. Istovremeno, Miroslav Tuđman bi, s obzirom na svoju nekadašnju funkciju, mogao imati informacije iz prve ruke koje optuženi traži, a koje drugi ne mogu imati, i to naročito o načinima na koje je oružje navodno krijumčareno u Srebrenicu, kao i o navodnoj umješanosti humanitarnih konvoja ili pripadnika Ujedinjenih nacija u krijumčarenje oružja u BiH. Tuđman tvrdi da se informacije koje optuženi traži od njega u stvari mogu dobiti i na drugi način, pošto je on spreman da odgovore na pitanja optuženog dostavi Hrvatskoj, ali ne i pravnom savjetniku optuženog u direktnom razgovoru. Iako bi ovo, u određenim okolnostima, mogao biti razuman način za dobijanje traženih informacija, Vijeće se s optuženim slaže da u ovim okolnostima to za njega vjerovatno ne bi dalo dobre rezultate, i da, prema tome, ne bi doprinijelo ekspeditivnom i efikasnom vođenju suđenja. S tim u skladu, Vijeće se, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,⁷⁴ uvjerilo da optuženi informacije koje su u prethodnim paragrafima identifikovane kao relevantne za njegov predmet u ovoj fazi ne može dobiti na drugi način.

30. Pošto je konstatovalo da su ispunjeni uslovi za izdavanje naloga *subpoena*, Vijeće sad još treba da iskoristi svoje diskreciono ovlaštenje i odluči da li da takav nalog izda ili ne. S obzirom na to da nalog *subpoena* ima obavezujući karakter i na to da nepostupanje po njemu može povući sa sobom krivične sankcije, Vijeće mora postupati s oprezom i uzeti u obzir sve prateće okolnosti prije nego što odluči da pribjegne toj krajnjoj mjeri.⁷⁵ Vijeće konkretno podsjeća na to da je Žalbeno vijeće konstatovalo da naloge *subpoena* ne treba izdavati olako, naročito ako potencijalni svjedok odbija razgovor.⁷⁶ Žalbeno vijeće je konstatovalo i da je nalog *subpoena* "sredstvo koje se ne smije olako koristiti", kao i da pretresna vijeća moraju voditi računa o tome da nalozi *subpoena* "ne postanu mehanizam koji se rutinski koristi kao dio procesne taktike".⁷⁷ Vijeće podsjeća na to da je Miroslav Tuđman dao do znanja da će, ukoliko nalog *subpoena* bude izdat, postupiti "u skladu sa

⁷⁴ Sudija Kwon ostaje pri stavu da za informacije koje optuženi traži od Tuđmana ne postoji legitimna forenzička svrha i da stoga nije potrebno izdavati nalog *subpoena*. V. gore, fusnote 63 i 65.

⁷⁵ V. Odluka po Zahtjevu za izdavanje naloga *subpoena* za Douglasa Lutea i Johna Feeleya, 8. juli 2009. godine, par. 11.

⁷⁶ Odluka u predmetu *Krstić*, par. 12.

⁷⁷ Odluka u predmetu *Halilović*, par. 10.

svim eventualnim nalogima Međunarodnog suda".⁷⁸ To se vjerovatno odnosi i na podnošenje zahtjeva Hrvatskoj da ga oslobodi obaveze čuvanja državnih tajni. Osim toga, Vijeće podsjeća i na to da je Hrvatska ponudila da na eventualni razgovor pošalje jednog predstavnika vlade, a da se i optuženi složio s tim da on bude prisutan. Taj predstavnik vlade mogao bi pomoći Tuđmanu ukoliko on bude imao ikakvih rezervi dok bude odgovarao na pitanja optuženog. Konačno, Vijeće napominje da je optuženi već pristao na sve uslove koje bi Hrvatska tokom razgovora mogla da postavi na osnovu pravila 54*bis* ili pravila 70. S tim u skladu, i s obzirom na već date garancije kojima se obesnažuju prigovori Miroslava Tuđmana i Hrvatske, Vijeće većinom, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, zastupa stav da Miroslavu Tuđmanu treba izdati nalog *subpoena* kako bi pravni savjetnik optuženog mogao da obavi razgovor s njim u vezi s relevantnim pitanjima već iznijetim u paragrafu 25.

IV. Dispozitiv

31. S tim u skladu, Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, na osnovu člana 29 Statuta i pravila 54 Pravilnika, ovim **ODOBRAVA** Zahtjev i **NALAŽE**:

- (a) Sekretarijatu Međunarodnog suda da preduzme sve potrebne mjere kako bi priloženi nalog *subpoena* bio hitno dostavljen Hrvatskoj i uručen Miroslavu Tuđmanu;
- (b) Hrvatskoj da se pridržava uputstava iz naloga priloženog ovoj Odluci;
- (c) Sekretarijatu da status podnesaka vezanih za ovaj Zahtjev, a navedenih u fusnoti 54, kao i status transkripata i audio-vizuelnih zapisa rasprava vezanih za Zahtjev, a navedenih u fusnoti 55, promijeni u javni.

⁷⁸ Drugi Tuđmanov odgovor, par. 7.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

/potpis na originalu/
sudija O-Gon Kwon,
predsjedavajući

Dana 14. jula 2011.
U Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]